

ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΠΑΛΤΑ

Περιοχή από τις πιο πυκνοκατοικημένες κατά την αρχαία εποχή η ΝΑ Αττική, με τους πολλούς δήμους της και την άρτια οργάνωσή τους, νομίζω ότι θα έπρεπε να είχε τύχει μιας συστηματικότερης μελέτης. Μέσα στα πλαίσια λοιπόν της κατεύθυνσης για τη συστηματοποίηση της μελέτης των ιστορικών προβλημάτων του τόπου, κατεύθυνση την οποία υιοθέτησε τόσο η Α΄ όσο και η Β΄ Επιστημονική Συνάντηση ΝΑ Αττικής, κινείται και η παρακάτω μικρή αναφορά στα αρχαία Πρόσπαλτα.

Οι γνώσεις μας για το δήμο είναι πολύ φτωχές μια και οι αρχαίες ιστορικές μαρτυρίες που αναφέρονται σε αυτόν είναι ελάχιστες με μόνη εξαίρεση αρκετές αρχαίες επιγραφές. Ο επώνυμος αττικός ήρωας του δήμου είναι άγνωστος, όπως άγνωστη είναι η ετυμολογία της ονομασίας του. Ο Χρ. Ενισλειδης υποστηρίζει ότι η λέξη πιθανόν να έχει σχέση με το ρήμα προσπάλλω και τις λέξεις παλτός και πάλτος¹.

Κατά τη διοικητική οργάνωση της Αττικής από τον Κλεισθένη το 508-507 π.Χ., τα Πρόσπαλτα περιήλθαν στην Ακαμαντίδα φυλή² και απετέλεσαν μαζί με τους δήμους Αγνούνα, Κίκυννα, Σφηττό και πιθανόν Ειτέα την πεδινή τριττύ της φυλής³. Όμως κατά πόσο ανήκε στην πεδινή ή στην παράλιο τριττύ της Ακαμαντίδος όπως και με ποιους δήμους απετέλεσε τριττύ, είναι ακόμη αμφισβητούμενο από ορισμένους ειδικούς⁴. Το 224/23 π.Χ. στη νέα διοικητική ανακατανομή ο δήμος περιήλθε στην Πτολεμαΐδα φυλή⁵ και κατείχε το νότιο τμήμα της πεδινής τριττύος της Πτολεμαΐδος^{5α}.

Στις αρχαίες πηγές, μαρτυρίες για τα Πρόσπαλτα έχουν διασωθεί στον «Περί του 'Αγνίου Κλήρου» λόγο του Ισαίου⁶, ενώ επανειλημμένα γίνεται αναφορά στους Προσπαλτίους από το Δημοσθένη στον «Πρὸς Μακάρτατον περὶ 'Αγνίου Κλήρου»⁷. Ακόμη γνωστός μας είναι από τους πλατωνικούς διαλόγους ο προσπάλτιος μάντης Ευθύφρων⁸, ενώ γνωρίζουμε και μια κωμωδία για τους Προσπαλτίους που διδάχθηκε στις αρχές του Πελοποννησιακού Πολέμου. Την είχε γράψει ο Εύπολις και διασώθηκε μόνο ο τίτλος στον Αθήναιο⁹ όπου ίσως διακωμωδούσε την φιλοδικία τους. Δεν είναι όμως βέβαιο αυτό γιατί από τους λεξικογράφους μόνο ο Σουΐδας

τους αναφέρει σαν «δικαστικούς»¹⁰ ενώ ο Αρποκρατίων¹¹ και ο Στέφανος ο Βυζάντιος¹² μνημονεύουν απλώς τα Πρόσπαλτα και τους Προσπαλίους.

Από τους αρχαίους περιηγητές ο Πausανίας στα Αττικά (31, 1) αναφέρει για τα Πρόσπαλτα: «Προσπαλίους δὲ ἐστὶ καὶ τούτοις Κόρης καὶ Δήμητρος ἱερὸν...», χωρίς όμως να προσδιορίζει την ακριβή θέση του δήμου.

Βέβαια ένας από τους βασικούς αδιάφυστους μάρτυρες για τη ζωή του δήμου, για το πόσο αξιόλογος υπήρξε και για το τότε ήταν στην μεγαλύτερη του ανάπτυξη είναι οι αρχαίες επιγραφές. Σύμφωνα λοιπόν με τα *corpora* των επιγραφών ο δήμος πρέπει να ήταν αρκετά αξιόλογος αφού μόνο στον κατάλογο των ονομάτων στην *Prosopographia Attika* του Kirchner¹³, αναφέρονται 89 δημότες ενώ με τα νεότερα ευρήματα ο αριθμός είναι πολύ μεγαλύτερος.

Όπως είναι γνωστό όλοι οι δήμοι και οι αστικοί και οι πεδινοί αλλά και οι παράλιοι αντιπροσωπεύονταν στη Βουλή των Αθηναίων¹⁴. Από τους καταλόγους των αντιπροσώπων των δήμων στη βουλή έχουν βρεθεί ως τώρα τέσσερις ολόκληροι κατάλογοι με αντιπροσωπείες από 5 βουλευτές Προσπαλίους και ένας αποσπασματικός. Από αυτούς ο ένας κατάλογος χρονολογείται το 336/5 π.Χ.¹⁵, ο δεύτερος αναθηματικός που βρέθηκε στην Πλάκα είναι λίγο πριν το 306 π.Χ.¹⁶, οι άλλοι δύο που βρέθηκαν στην Αγορά ο ένας είναι του 304/3 π.Χ.¹⁷ και ο άλλος του 303/2 π.Χ.¹⁸, ενώ ο αποσπασματικός είναι λίγο παλαιότερος από τους προηγούμενους, γύρω στο 343/2 π.Χ. επί Πυθοδότου Ἄρχοντος¹⁹. Περίπου από την ίδια περίοδο, δηλαδή κατά το δεύτερο μισό του 4ου αιώνα έχουμε σε ένα ψήφισμα και σε μία αναθηματική στήλη προς τιμή των πρυτάνεων τα ονόματα Προσπαλτίων αντιπροσώπων στο Πρυτανείο. Το πρώτο είναι τεμάχιο στήλης από πεντελικό μάρμαρο που βρέθηκε στην Αγορά, με τα ονόματα 5 Προσπαλτίων αντιπροσώπων της Ακαμαντίδος φυλής στο Πρυτανείο. (Η Κεφαλή είχε 12 και ο Σφηττός 10)²⁰, ενώ η αναθηματική στήλη που διασώζει επίσης πέντε ονόματα, δημοσιευμένη από τον Σταμίρη χρονολογείται περίπου το 340 π.Χ.²¹ Βέβαια μαρτυρίες για αντιπροσώπους Προσπαλίους στο Πρυτανείο έχουμε και μεταγενέστερες όταν τα Πρόσπαλτα είχαν υπαχθεί στην Πτολεμαΐδα φυλή. Τέτοιες έχουν διασωθεί σε ένα ψήφισμα της Πτολεμαΐδας φυλής των αρχών του 2ου π.Χ. αιώνα²² και σε δύο επιγραφές δημοσιευμένες από τον Traill, η μία του 30 π.Χ. και η άλλη του 156-7 μ.Χ.²³

Της ίδιας περιόδου έχουν διασωθεί ονόματα Προσπαλτίων διαιτητών σε 2 καταλόγους, από τους οποίους ο ένας είναι του 329/8 π.Χ. επί Κηφισοφώντος Ἄρχοντος²⁴ και ο δεύτερος του 325 π.Χ. επί Αντικλέους Ἄρχοντος²⁵ με τα ονόματα 4 διαιτητών, ενώ πολύ αξιόλογη είναι και μια αναθηματική επιγραφή με τα ονόματα δεκαέξι οργεώνων προσπαλτίων²⁶ που βρισκόταν στον Ἅγιο Δημήτριο Κερατέας αφιερωμένη στον Ασκληπιό, μαρτυρία της λατρείας του θεού στην περιοχή²⁷.

Επίσης σε δημόσια αξιώματα συναντούμε Προσπαλίους στα διάφορα

ψηφίσματα και καταλόγους που έχουν διασωθεί. Έτσι έχουμε γραμμα-
 τείς²⁸, άρχοντες²⁹, ταμιά³⁰, τριηράρχους³¹, ίππαρχο³², φύλαρχο³³, αγωνο-
 θέτη³⁴, στρατηγός³⁵, συμπρόεδρο της εκκλησίας του δήμου³⁶, ιερείς³⁷, επι-
 στάτες του δημοσίου νομισματοκοπείου και δημοσίων έργων³⁸. Προσπαλ-
 τίους ακόμη βρίσκουμε και σε διάφορα αναθήματα, όπως σε ένα στον
 Διόνυσο Μελπόμενο³⁹, σε αναθηματικές φιάλες⁴⁰ που βρέθηκαν στην
 Αθήνα και σε μερικές ακόμη αναθηματικές στήλες⁴¹.

Αξιόλογοι ακόμη είναι κατά την κλασική περίοδο αλλά περισσότερο
 κατά την ελληνιστική και ρωμαϊκή, όταν ο δήμος ανήκε πλέον στην Πτολε-
 μαΐδα φυλή, οι κατάλογοι, τα ψηφίσματα και τα αναθήματα με ονόματα
 εφήβων που σε αρκετά αναφέρονται Προσπάλτιοι. Έτσι κατά χρονολογική
 σειρά έχουμε: έναν λοχαγό Προσπάλτιο σε αναθηματική επιγραφή που
 βρέθηκε στη Ραμνούντα του 334/3-307/6 π.Χ.⁴², δύο εφήβους σε κατάλο-
 γο του 128/7 π.Χ.⁴³, έναν σε ψήφισμα του 122/1 π.Χ.⁴⁴, δύο σε ψήφισμα
 του 119/8 π.Χ. που είναι δημοσιευμένο τμηματικά⁴⁵ και από έναν σε ψήφι-
 σμα του 106/5 π.Χ.⁴⁶, σε καταλόγους του 172/3 μ.Χ.⁴⁷, του 190/200
 μ.Χ.⁴⁸ και πιθανώς σε κατάλογο του τέλους του 3ου μ.Χ. αιώνα⁴⁹.

Στις παραπάνω επιγραφές και ψηφίσματα αν προστεθούν και οι διά-
 φορες άλλες, όπως δικαστικές⁵⁰, μισθώματα μεταλλείων⁵¹ και ιερών⁵², ό-
 ροι⁵³, κατάλογοι γενών⁵⁴ και το κυριώτερο πολλές επιτύμβιες — στις
 οποίες θα αναφερθούμε πιο κάτω— φαίνεται ότι ο δήμος θα πρέπει να ήταν
 αρκετά αξιόλογος γεγονός που αποδεικνύεται από τη συμμετοχή του σε τό-
 σες πολλές και ποικίλες εκδηλώσεις και δραστηριότητες του δημόσιου βίου
 των Αθηναίων.

Η θέση του δήμου είναι σχεδόν βεβαιωμένη αν και η συστηματική έ-
 ρευνα στην περιοχή όπου πιστεύεται ότι υπήρχαν τα Πρόσπαλτα είναι σχε-
 δόν ανύπαρκτη. Οι μέχρι σήμερα μαρτυρίες και ενδείξεις που οριοθετούν τη
 θέση του δήμου είναι:

α) Απόψεις ερευνητών των δύο τελευταίων αιώνων στηριγμένες είτε
 στις φιλολογικές μαρτυρίες των πηγών είτε στην ιστορική έρευνα.

β) Ένας σημαντικός αριθμός επιγραφών —όρων ή επιτύμβιων— που
 βρέθηκαν στην περιοχή των Καλυβίων.

γ) Νεότερα ευρήματα σε συνδυασμό με αρκετές αρχαιολογικές θέσεις
 οι οποίες πρέπει άμεσα να ερευνηθούν από την αρχαιολογική σκαπάνη.

Διάσταση απόψεων υπήρχε για τη θέση του δήμου μεταξύ των
 ερευνητών, ειδικά κατά τον περασμένο αιώνα. Έτσι ο Παναγιώτης Κα-
 στρομένος⁵⁵ τοποθετεί το Πρόσπαλτα στη θέση Πρινάρι, ενώ ο C. Han-
 rriot⁵⁶ ανάμεσα στον Άλιμο και Αναγυρούντα στο ακρωτήριο Ζωστήρ,
 στηριζόμενος σε θρησκευτικά δεδομένα της λατρείας της Δήμητρας σε αυτή
 την περιοχή όσο και στις απόψεις του Leake και του Ross. Παρόμοια ά-
 ποψη διατύπωσαν οι Hitzig-Blümner⁵⁷ στα σχόλιά τους στα Αττικά του

Παυσανία, ενώ ο νεότερος εκδότης του Παυσανία, Νικ. Δ. Παπαχατζής στον μεν χάρτη και στην αρχή των σχολίων του τοποθετεί τα Πρόσπαλτα μεταξύ Κερατέας και Κουβαρά, στη συνέχεια όμως τοποθετεί σωστά το δήμο δυτικά των Καλυβίων στη θέση Εννέα Πύργων⁵⁸.

Οι νεότεροι ερευνητές —όπως και αρκετοί από τους παλαιότερους— συμφωνούν ότι ο Δήμος βρισκόταν στην περιοχή που εκτείνεται δυτικά των Καλυβίων. Και επειδή στο δήμο οι κύριες ασχολίες ήταν οι αγροτικές, αν και έχουμε μαρτυρία για κάποια μικρή μεταλλευτική προσπάθεια στον τόπο⁵⁹, για την παρουσία Προσπαλτίων μισθωτών μεταλλείων στη Λαυρεωτική⁶⁰ και για την λειτουργία μεταλλείου με το όνομα Προσπαλτιακόν⁶¹, θα έπρεπε να υπήρχε ένας κεντρικός συνοικισμός με τα ιερά και σε αρκετή έκταση τριγύρω είτε περιφερειακοί μικροί συνοικισμοί είτε μεμονωμένες αγροικίες. Η περιοχή μέσα στην οποία θα μπορούσαν να ορισθούν τα όρια του δήμου είναι προς Β. η γραμμή Προφάρτας-(Εννέα) Πύργων, και νότια μέσω των τοποθεσιών Ρέθι και Γκουριμπίμ μέχρι την περιοχή της Βαλομάντρας. Στην πιο πάνω περιοχή, μήκους από Β προς Ν περίπου δύο χιλιομέτρων είναι ο κατ' εσχόλη χώρος όπου ανευρίσκεται πλήθος θραυσμάτων από αγγεία και θέσεις αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Ο κεντρικός συνοικισμός θα πρέπει να ήταν στην περιοχή μεταξύ Πύργων και Γκουριμπίμ⁶². Με επιφύλαξη θα μπορούσε να θεωρηθεί μάρτυρας για τη θέση του δήμου το τοπωνύμιο Προφάρτα το οποίο μάλλον θα πρέπει να είναι παραφθορά του ονόματος Πρόσπαλτα⁶³.

Αδιάφευστος μάρτυρας της ζωής και της θέσης του δήμου είναι οι επιγραφές —επιτύμβιες οι περισσότερες— και ο δημοσιευμένος από τον Χρίστο Πέτρου ορος υποθήκης⁶⁴, που έχουν βρεθεί στην περιοχή των Καλυβίων. Έτσι από το πλήθος των επιτυμβίων επιγραφών που αναφέρονται στα Πρόσπαλτα και τους Προσπαλτίους τέσσερις που είναι από την περιοχή⁶⁵. Η πρώτη⁶⁶, που μέχρι πριν λίγα χρόνια βρισκόταν εντειχισμένη πάνω από τη μεσαία κόγχη του ιερού του Αγίου Πέτρου, και ήταν από πεντελικό μάρμαρο με ανθέμιο και ρόδακες έφερε την επιγραφή: ΔΙΑΓΟΡΑΣ ΔΙΟΦΩΝΤΟΣ ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ. ΔΙΟΦΩΝ ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ, χρονολογείται περίπου στις αρχές του 4ου μ.Χ. αιώνα. Η δεύτερη⁶⁷ που βρίσκεται στο Εθνικό Μουσείο επίσης από πεντελικό μάρμαρο είναι αετωματική, με ανάγλυφη παράσταση χρονολογούμενη πριν από τα μέσα του 4ου αιώνα, και φέρει την επιγραφή [...Η]ΓΗΣΩ ΛΥΚΟΦΡΟΝΟΣ ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΥ. Η τρίτη⁶⁸ που βρέθηκε στο Κορωπί, από πεντελικό μάρμαρο περίπου από τα μέσα του 4ου αιώνα, φέρει την επιγραφή ΚΛΕΩΝΙΚΗ ΔΙΑΓΟΡΟΥ | ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΥ. Η Κλεωνίκη πιθανόν να είναι κόρη του Διαγόρα που προαναφέραμε.

Μια τέταρτη (εικ. 1) βρίσκεται στα Καλύβια στην αυλή του κ. Ιωάννη Κόλλια⁶⁹.

Η επιγραφή είναι από πεντελικό μάρμαρο και βρέθηκε στη Βαλομάν-

δρα. Στο πάνω μέρος φέρει επίστεψη και οι διαστάσεις της είναι: υψ. 88 εκ. (ο κορμός της στήλης χωρίς την επίστεψη είναι 76 εκ.), πλάτος 60 εκ. και πάχος 26 εκ. Τα γράμματα δεν είναι βαθιά χαραγμένα, υψ. γραμμάτων περίπου 5 εκατοστά (υπάρχουν και μικρότερα) ενώ άλλα είναι πυκνογραμμένα και άλλα αραιότερα γιατί ο χαρακτήρας ήθελε να καλύψει όλο το πλάτος του κορμού της στήλης ανεξάρτητα από τον αριθμό και το μέγεθος των γραμμάτων. Στο κενό που σχηματίζεται από την απόσταση που υπάρχει μεταξύ των τριών πρώτων λέξεων από τις τρεις δεύτερες, υπάρχουν δύο ρόδακες διαμέτρου 17 cm με οκτώ πέταλα ο καθένας. Ο αριστερός είναι πιο εξογκωμένος ενώ ο δεξιός περισσότερο εφθαρμένος. Στις δυο πλαϊνές πλευρές, περίπου στη μέση υπάρχουν επίσης από ένας ρόδακας διαμέτρου 18 cm στρογγυλοί χωρίς πέταλα. Την επιγραφή θα μπορούσαμε να τη χρονολογήσουμε περίπου στα μέσα του 4ου αιώνα.

ΛΥΑΝΔΡΟΣ
ΓΝΑΘΙΟΥ
ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΣ

ΜΕΝΕΣΤΡΑΤΗ
ΚΗΦΙΣΟΦΩΝΤΟΣ
ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΥ

Το όνομα Μενεστράτη αναφέρεται σε έναν όρο αποτιμήματος προικός που βρέθηκε στο Πόρτο Ράφτη⁷⁰, αλλά είναι μάλλον απίθανο να πρόκειται για το ίδιο πρόσωπο λόγω της διαφορετικής χρονολογίας των δύο επιγραφών. Από τα υπόλοιπα ονόματα της επιγραφής το όνομα Κηφισοφών αναφέρεται σε ένα κατάλογο γενών του 330 π.Χ.⁷¹ αλλά δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι έχει σχέση με τον άνδρα της Μενεστράτης, ενώ το όνομα κάποιου Γναθίου απαντά στον κατάλογο των βουλευτών του 303/2 π.Χ.⁷² Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το όνομα Λυάνδρος το οποίο είναι ένα από τα πιο σπάνια που μας έχουν παραδοθεί (στην *Prosopographia Attika* το όνομα του Λυάνδρου απαντά μόνο σε 3 περιπτώσεις).

Βεβαιωμένες είναι σήμερα στην παραπάνω περιοχή οι θέσεις δύο εκτεταμένων νεκροταφείων. Το ένα βρίσκεται στη Βαλομάνδρα (ΝΔ των Καλυβίων) το οποίο ανέσκαψαν διαδοχικά ο Π. Καββαδίας το 1900⁷³ και ο Τσουντας, όπου βρέθηκαν τάφοι από τη γεωμετρική εποχή ως τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους, οδηγημένος ο πρώτος από τη λαθραία ανεύρεση του γνωστού κούρου της Βαλομάνδρας (εικ. 2) που σήμερα βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών με αριθμό 1906. Στην περιοχή αυτή υπάρχουν λείψανα ταφικών περιβόλων (εικ. 3α, β) και τα ερείπια πιθανώς ρωμαϊκής αγροικίας (εικ. 4). Βέβαια η ανασκαφή των Καββαδία-Τσουντά ήταν περιστασιακή και μία συστηματική έρευνα είναι απαραίτητη, διότι μόλις πέρυσι ανασκάφηκε, μετά από υπόδειξή μας, από την επιμελή-

τρια αρχαιοτήτων κ. Όλγα Κακαβογιάννη ένας υστερορωμαϊκός τάφος που αποκαλύφθηκε κατά την καλλιέργεια διπλανού αγροκτήματος από καλλιεργητικό μηχάνημα. Στον τάφο βρέθηκαν 13 ρωμαϊκά νομίσματα που ο νεκρός κράταγε στο χέρι του προκειμένου να πληρώσει για την είσοδό του στον Άδη.

Δεύτερο εκτεταμένο νεκροταφείο υπάρχει στην περιοχή δυτικά των Καλυβίων, Πουσιγκιέρι-Ρέθι όπου σώζεται και ένας ταφικός περίβολος (εικ. 5). Επιφανειακά φαίνονται μόνο ο νότιος και δυτικός τοίχος, διαστάσεων ο μιν νότιος μήκους περίπου 5,70 μ., πλάτους 0,55 μ. αποτελούμενος από 4 πωρολίθους, ο δε δυτικός μήκους περίπου 2,30 μ. πλάτους 0,55 μ., από 2 σωζόμενους πωρολίθους μόνο.

Στην περιοχή αυτή δεν έχει γίνει δυστυχώς καμιά ανασκαφική έρευνα και ο παραπάνω χώρος έχει πέσει θύμα των κατά καιρούς αρχαιοκαπήλων που λυμαίνονται τον τόπο ακόμη και σήμερα (εικ. 6).

Εκτός από τα δύο αυτά νεκροταφεία σκόρπια ίχνη αρχαίας κατοίκησης υπάρχουν σε όλο το χώρο και μόνο η συστηματική έρευνα θα δείξει που ακριβώς βρισκόταν ο οικισμός. Οι μόνες, από όσα τουλάχιστον μέχρι σήμερα γνωρίζουμε, αναφορές σε αρχαίο υλικό από την περιοχή εκτός της ανασκαφής του Καββαδία είναι τα διάφορα διάσπαρτα γλυπτά, επιτύμβια και επιγραφές που δημοσίευσε ο Milchhöfer το 1887⁷⁴, μερικές από τις επιγραφές που το 1935 δημοσίευσε ο Χρίστος Πέτρου⁷⁵ και η αναφορά από τον Δημ. Λαζαρίδη στα Χρονικά του Α.Δ. του 1966⁷⁶ για την ανεύρεση αποτμήματος άνω κορμού κούρου. Το κομμάτι αυτό του κούρου του 6ου π.Χ. αιώνα, στο οποίο διασώζονταν οι απολήξεις των βοστρύχων στη ράχη ύψ. 41 εκ. και πλάτ. 45 εκ., βρισκόταν σαν ορόσημο σε αγρό του Γ. Λαδά και μεταφέρθηκε στην αποθήκη της υπευθύνου για την περιοχή Εφορείας. Ακόμη από την περιοχή των Καλυβίων βρέθηκε και παραδόθηκε από το Γ. Ρούσσο στις 5 Μάρτη 1975. το αριστερό άκρο χέρι κούρου από λεπτόκοκκο πεντελικό μάρμαρο με σφιγμένα τα δάκτυλα στο τυπικό σχήμα της χαλαρής γροθιάς, διαστάσεων μεγ. μήκ. 0,116 μ., μεγ. πλ. 0,076 μ., μεγ. ύψ. 0,056 μ., χρονολογημένο στην εικοσαετία 540-520 π.Χ. σύμφωνα με την έκθεση του Πέτρου Θέμελη⁷⁷ (εικ. 7).

Αξιόλογα από την περιοχή των Καλυβίων ευρήματα είναι και το σήμα πιθανόν του Αντιφίλου (;) το οποίο θα πρέπει να ήταν ένας κούρος, επάνω στη σωζόμενη δωρική κολόνα με το επίγραμμα και την υπογραφή του καλλιτέχνη Αριστίωνος του Πάριου που σήμερα βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο⁷⁸, και μία μαρμάρινη πλάκα με επίγραμμα του 6ου π.Χ. αιώνα που βρέθηκε από τον Ν. Κυπαρίση. Πρόκειται για το σήμα του Αρχίου και της αδελφής του, όπου μαρτυρείται ότι τεχνίτης του ήταν ο Ευκοσμίδης ενώ γλύπτης της στήλης ήταν ο Φαίδιμος⁷⁹.

Ακόμη ενδιαφέρουσα είναι και μια ταφική μαρμάρινη λήκυθος (εικ. 8) που βρίσκεται στην αυλή του κ. Σταμάτη Σωτ. Ράπτη. Η λήκυθος έχει

ύψος, αυτό το οποίο φαίνεται περίπου 60 εκ. χωρίς τη λαβή η οποία είναι σπασμένη και είναι από ντόπιο μάρμαρο. Περίπου στο μέσο της φέρει παράσταση ύψους 23 εκ. με τη σκηνή της δεξίωσης του άνδρα προς τη γυναίκα. Η παράσταση είναι τελείως σχηματοποιημένη, χωρίς να έχουν τηρηθεί οι αναλογίες των πάρισταμένων μορφών και δηλώνει σαφώς εποχή μηχανικής παραγωγής. Θα μπορούσε να χρονολογηθεί στο 2ο μισό του τέταρτου αιώνα.

Αρχαιολογικό υλικό άφθονο από την περιοχή σώζεται κτισμένο και στα διάφορα βυζαντινά ξωκκλήσια όπως στον Άγιο Πέτρο⁸⁰ και στους Ταξιάρχες μια και κατά τη βυζαντινή και μεταβυζαντινή εποχή υπήρχε η συνήθεια να εντοιχίζουν στους ναούς τα διάφορα αρχαία κατάλοιπα, είτε οικοδομικά μέλη ήταν αυτά, είτε επιτύμβια είτε οτιδήποτε άλλο.

Συνοφίζοντας όλα τα παραπάνω θα μπορούσαμε να κατλήξουμε στα παρακάτω συμπεράσματα και διαπιστώσεις:

1. Κρίνοντας από τις επιγραφές αλλά και από τα υπόλοιπα ευρήματα ο δήμος θα πρέπει να ήταν στη μεγαλύτερή του άνθιση κατά τον τέταρτο αιώνα, περίοδο βέβαια που βρίσκονται σε ανάπτυξη και όλοι οι υπόλοιποι δήμοι της Αττικής, και λιγότερο κατά τις επόμενες περιόδους.

2. Θα πρέπει να ήταν ένας αξιόλογος και αρκετά αναπτυγμένος δήμος μια και όπως προαναφέραμε εκτός από τις γεωργικές ασχολίες, έχουμε μαρτυρίες για μεταλλευτικές προσπάθειες Προσπαλτίων. Αδιάφευστος όμως μάρτυρας της ανάπτυξης του δήμου είναι οι άφθονες και ποικίλες δραστηριότητες και θέσεις που είχαν αναπτύξει και κατείχαν οι Προσπάλτιοι στο δημόσιο βίο της Αθήνας, όπως φαίνεται από τις επιγραφές.

3. Σημαντικό στοιχείο για την περιοχή είναι ότι όντας πάρα πολύ εύφορη, είχε διαρκή κατοίκηση από τους αρχαιότετους χρόνους, που συνεχίζεται κατά τη Βυζαντινή εποχή, από όπου μας έχουν διασωθεί τα ερείπια του μεσαιωνικού οικισμού των «Εννέα Πύργων», ερείπια βυζαντινού κτίσματος (εικ. 9α, β) τα ξωκκλήσια του Αγίου Πέτρου, της Παναγίας της Μεσοπορίτισσας⁸⁰, του Αγίου Ανδρέα, και τυχαία άλλα ευρήματα της ίδιας περιόδου (π.χ. αποθηκευτικά πιθάρια (εικ. 10) κλπ.). Και η ζωή συνεχίζεται ασταμάτητα μέχρι στις μέρες μας.

4. Από όλα τα προηγούμενα φαίνεται πλέον καθαρά η ανάγκη συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας και μελέτης για τον παραπάνω τόπο αφού είναι μια από τις λίγες περιοχές που διασώζει τόσα πολλά στοιχεία κατοίκησης, τόσο για την αρχαία εποχή, στην οποία βασικά αναφέρεται και η παρούσα μελέτη, όσο και για τη μεσαιωνική γενικότερα εξέλιξη της Αττικής μια και σ' αυτήν βρίσκονται τα ερείπια ενός από τους ελάχιστους γνωστούς μεσαιωνικούς οικισμούς της ΝΑ Αττικής.

Η συστηματική λοιπόν αρχαιολογική έρευνα του τόπου, που ευχόμαστε να ξεκινήσει όσο το δυνατόν πιο σύντομα, είναι αυτή που θα φωτίσει ακόμη περισσότερο τα σκοτεινά σημεία για τη ζωή και τη δραστηριότητα

των προγόνων μας σε τούτο το χώρο, και που θα προστατεύσει και θα διατηρήσει τους θησαυρούς της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

ΠΕΤΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ-ΑΓΓΕΛΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Άπαντα Χ. Π-Μ	: Άπαντα Χρίστου Πέτρου-Μεσογείτη, Καλύβια Αττικής, 1984
A.E.	: Αρχαιολογική Εφημερίς
A.Δ.	: Αρχαιολογικόν Δελτίον
Athen. Mitt.	: Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
I.E.E.	: Ιστορία Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών
I.G.	: Inscriptiones Graecae
R.E.	: Pauly-Wissowa, Real-Enzyklopädie der classischen Altertumwissenschaft
S.E.G.	: Supplementum Epigraphicum Graecum.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Χρήστος Θαλασσινός-Στρατοκόπος, Αττικά Πεζοπορικά Θαλασσώματα, No 2, Επανεκδόση 1982, σελ. 126 (ή Εφημ. «Βραδυνή» 30-7-1924).
2. Η Ακαμαντίς αποτελούνταν από 13 δήμους, από τους οποίους στην ΝΑ. Αττική ήταν: Αγρούς (στη θέση Ντάγλα), Θορικός (το σημερινό Θερικό της Λαυρεωτικής), Κεφαλή (Αν. της Κερατέας), Σφηττός (ΒΔ. του Κορωπίου) και Πρόσπαλτα (Δ. των Καλυβίων). Χρ. Μ.Φ. Θαλασσινού-Στρατοκόπου, Φυλαί και Δήμοι της Αττικής (αναδημοσίευση 1984), σελ. 71 (υποστηρίζει ότι οι δήμοι της Ακαμαντίδος είναι 14) και John S. Traill. The Political Organization of Attica, (Hesperia Supplementum XIV, 1975), σελ. 47, πίν. V, Akamantis, και Χάρτης 1.
3. John S. Traill. ό.π. σελ. 47, πίν. V και Χάρτης 3.
4. Βλ. A. Milchhöfer. Untersuchungen über die Demenordnung des Kleisthenes. Berlin 1892 σελ. 23, όπου υποστηρίζει ότι τα Πρόσπαλτα είναι παράλιος δήμος. Αντίθετα στο άρθρο του Zur attischen Localverfassung, Athen. Mitt. XVIII. 1893. σελ. 298-299. V AKAMANTIS, ανακαλεί αυτή του την άποψη και υποστηρίζει ότι οι δήμοι πίσω από τον Υμηττό, από Σφηττό μέχρι Θορικό θα μπορούσαν να ενταχθούν και στους πεδινούς και στους παράλιους. Ο Wilamowitz με πολύ επιφύλαξη και χωρίς να είναι ιδιαίτερα αντίθετος κατάταξε τα Πρόσπαλτα στους παράλιους δήμους μαζί με το Θορικό με τα ίδια με τον Milchhöfer επιχειρήματα (Wilamowitz-Moellendorff. Aristoteles und Athen, Berlin 1893, σελ. 158, AKAMANTIS). Την άποψη ότι τα Πρόσπαλτα ανήκαν στην πεδινή τριττύ της Ακαμαντίδος φυλής εκτός από τον Traill διατυπώνουν και οι: R. Loeper, Die trittyen und Demen Attikas. Athen. Mitt. 12, 1892, σελ. 393 (υποστηρίζει ότι και ο Θορικός και ο Έρμος είναι πεδινού). Hiller von Gaertringen. Attische Inschriften,

- Academie zu Berlin 1921, 1, σελ. 438 κ.ε., Paully-Wissova R.E. τόμ. 23, 1 (1957) σελ. 878-880 (Πρόσπαλτα, Αγνούς, Σφηττός, Κεφαλή: πεδινή τριττός) και C.W.J. Eliot, Coastal Demes of Attika, Toronto 1969, σελ. 114, σημ. 17 (Kalyvia = Prospalta, inland trittys of Sphettos). I.E.E. τόμ. Γ₁ σελ. 83 χάρτη (Πρόσπαλτα, Αγνούς, Κεφαλή, Σφηττός, Κίκωννα).
5. Η Πτολεμαΐς, που αντικατέστησε την Αντιγονίδα, πήρε το όνομά της από το βασιλέα της Αιγύπτου Πτολεμαίο το Β', Χρ. Μ.Ε. Θαλασσινός-Στρατοκόπος, Φυλαί και Δήμοι, ό.π., σελ. 35. Για την Πτολεμαΐδα ο Traill, Political Organisation, ό.π., σελ. 29, Πτολεμαΐς, υποστηρίζει ότι πήρε το όνομα από τον Πτολεμαίο το ΙΙΙ τον Ευεργέτη. Ακόμη Kendrick Pritchett, The Tribe Ptolemais, American Journal of Philology 63 (1924), σελ. 413 κ.ε., όπου κάνει ειδική αναφορά στα Πρόσπαλτα στη σελ. 426, ενώ στον πίνακα που παραθέτει για τους δήμους που απετέλεσαν την Πτολεμαΐδα Φυλή φαίνεται ότι τα Πρόσπαλτα δόθηκαν από την Ακαμαντίδα φυλή.
- 5α. Kendrick Pritchett, The Tribe Ptolemais, ό.π., σελ. 428.
6. Ισαίος, Περί του Αγνίου Κλήρου, XI, 44, 49.
7. ... άλλ' ἦν ἐξ ἐτέρας φυλῆς Ἀκαμαντίδος καὶ ἐξ ἐτέρου δήμου Προσπαλτόθεν..., Demosthenes XLIII, 64, 77 κλπ.
8. Πλάτων, Κρατύλος 396 D (Εὐθύφρωνος τοῦ Προσπαλτίου), 399 E (τοῖς ἀμφὶ Εὐθύφρονα) 428 C (παρ' Εὐθύφρονος ἐπίπνους γενόμενος) και Paully-Wissowa, R.E., 1909, Τομ. 6, σελ. 1517 λ. Εὐθύφρων.
9. Αθήναιος 7, 326α, «ὅταν δ' Εὐπαλις ἐν Προσπαλτίοις λέγη».
10. Λεξικό Σουΐδα, Berolini 1854, σελ. 312, λ. δρυαχαρνεύ: «δρύνει Ἀχαρνεύ, ἀναίσθητε, ἐκωμωδοῦντο γάρ... καὶ Προσπάλτιοι ὡς δικαστικοί».
11. Λεξικό Αρποκρατίωνος Immanuel Bekker., Berolini, 1853, σελ. 159.
12. Στέφανος Βυζάντιος, Meineke, Berolini, 1849, σελ. 536.
13. J. Kirchner, Prosopographia Attika II, Berolini 1903, σελ. 605-606.
14. Gomme, Population of Athens, σελ. 49 κ.ε.
15. IG II², 1700 στ. 112-122, Kirchner Athen Mitt. XXIX 1904, 244 και Gomme, ό.π., σελ. 60.
16. Charitonides S, The first half of a Bouleutai List of the fourth Century B.C., Hesperia XXX, 1961, σελ. 33 στ. 318-323.
17. J.S. Traill, The Bouleutic List of 304/3 B.C., Hesperia 35, 1966, σελ. 228 στ. 212-217.
18. J.S. Traill, The Bouleutic List of 303/2 B.C. Hesperia 37, 1968, σελ. 12 στ. 61-66.
19. IG II², 1699 στ. 31, 34, 35 (343/2 π.Χ.).
20. Sterling Dow, Prytaneis, Hesperia Supl I, 1937, σελ. 31, Αρ. 1 στ. 49.
21. G.A. Stamires. Greek Inscriptions, Hesperia 26 (1957), σελ. 236, Αρ. 95 στ. 1-6.
22. Sterling Dow, Prytaneis, ό.π., σελ. 106, αρ. 49, στ. 47.
23. J.S. Traill. Greek Inscriptions from the Athenian Agora, Hesperia 47 (1978). Για την πρώτη βλ. σελ. 293 Αρ. 20, στ. 24, και για τη δεύτερη βλ. σελ. 306-307, αρ. 30, στ. 23.
24. IG II² 1925, στ. 23-24.
25. IG II² 1926, στ. 72-77.
26. IG II² 2355. Η Επιγραφή βρισκόταν στον Ἅγιο Δημήτριο στην Κερατέα από όπου την δημοσίευσε ο Ludwig Ross (Demen von Attika. Halle 1846, σελ. 93, αρ. 157). Ακόμη την αναφέρει ο J.G. Frazer (Pausanias. New York 1968, V. II σελ. 400) με σχετικά σχόλια. και ο Χρίστος Ν. Πέτρου-Ανάγκας (βλ. Ἄπαντα Χρίστου

- Πέτρου-Μεσογειτή, Καλύβια 1984, σελ. 48) όπου μεταξύ άλλων υπάρχει σχόλιο για τη χρονολόγησή της και για τον Προσπάτιο Αισχύλο Διφιλίδου.
27. Το ιερό του Ασκληπιού είναι αμφίβολο εάν βρισκόταν στα Πρόσπαλτα ή στην Κεφαλή. Severin Solders, Die ausserstädtischen Kulte und die Einigung Attikas, Lund 1931, σελ. 57. Ακόμη σχετικά με τον Ασκληπιό βλ. Αθανασίου Αντωνίου, Θεοί και ήρωες στον αρχαίο δήμο Κεφαλή, Πρακτικά Α' Επ'κής Συν/σης Ν.Α. Αττικής, Καλύβια 1984, σελ. 63.
 28. Στις επιγραφές α) IG I² 244, στ. 137 (418/7 π.Χ.), β) IG I² 245 στ. 153 (417/6 π.Χ.), γ) IG I² 246 στ. 176 (416/5 π.Χ.) διορθωμένη από τον Bert Hodge Hill, Hesperia 35 (1966), σελ. 343, αρ. 5, στ. 5, και δ) IG I² 302 στ. 24 (417/6 π.Χ.) αναφέρεται το όνομα του Προσπατίου γραμματέα ΕΥΞΕΝΟΣ ΕΥΦΑΝΟΥΣ. Ακόμη γραμματείς Προσπάτιοι αναφέρονται στις παρακάτω επιγραφές: α) IG II² 1750 στ. 50-54 (334/3 π.Χ.), β) Kendrick Pritchett, Prytany Degree Honoring Akamantis, Hesperia IX, σελ. 115, αρ. 23, στ. 34, 53, γ) Margaret Crosby, Fragments of the Mining Leases from the Athenian Agora, Hesperia 26 (1957), σελ. 3, αρ. 52, στ. 28.
 29. α) IG II² 1706, στ. 3 (229/8 π.Χ.), στ. 59 (224/3 π.Χ.), β) Benjamin Merrit, Greek Inscriptions, Hesperia 37 (1968), σελ. 283, αρ. 20, II, στ. 4.
 30. Bert Hodge Hill, Notes on Fifth-Century Inventories, Hesperia 35 (1966), σελ. 345, αρ. 6, 7, στ. 324 (ἀποκατάσταση της IG I² 255a).
 31. α) IG II² 1624, στ. 87 (336/5-331/0 π.Χ.), β) IG II² 1632, στ. 248 και 255 (323/2 π.Χ.) και Benjamin D. Merrit, Greek Inscriptions, Hesperia 30 (1961), αρ. 42, στ. 15-16 (περίπου 325 π.Χ.) όπου αναφέρεται το όνομα του Προσπατίου τριηράρχου Νικοβούλου.
 32. Eugene Vanderpool, Victories in the Anthippasia, Hesperia 43, 1974, σελ. 31, αρ. 2, στ. 4.
 33. Threpsiades-Vanderpool, «Πρὸς τοῖς Ἑρμαῖς» Α.Δ. 18 (1963), σελ. 110, στ. 26 (286-261 π.Χ.).
 34. IG II² 780 στ. 18, ψήφισμα του 246/5 π.Χ. προς τιμή του Προσπατίου αγωνοθέτη Αγαθαίου. Του ίδιου αγωνοθέτη το όνομα αναφέρεται και στο ψήφισμα του 240/39 π.Χ., IG II² 784, στ. 8, αλλά και σαν φύλαρχος βλ. Threpsiades-Vanderpool, ό.π.
 35. IG II² 1759, στ. 46-47.
 36. IG II² 797, στ. 9. Για την ίδια επιγραφή, βλ. και Sterling Dow, The Preambles of Athenian Degrees, Hesperia 32 (1963), σελ. 358, όπου σχολιάζει την επιγραφή προσθέτοντας νέα στοιχεία και αποδέχεται τη χρονολόγηση του B.D. Merrit (Hesperia V, 1936, σελ. 201-203) που τη χρονολογεί περίπου το 305/4 π.Χ. σε αντίθεση με τον Kirchner που την έχει χρονολογήσει στα μέσα περίπου του 3ου π.Χ. αιώνα.
 37. α) IG II² 4427
β) IG II² 1944, στ. 10 (83/2 π.Χ.).
 38. α) Benjamin Merrit, Greek Inscriptions, Hesperia 32 (1963), σελ. 31, αρ. 29, στ. 10 (356/5 π.Χ.)
β) IG I² 370, στ. 11 συμπληρωμένη στο SEG II, 1925 σελ. 1, αρ. 3, στ. 8, 11.
 39. Ο Stephen V. Tracy, Greek Inscriptions, Hesperia 53 (1984), σελ. 376, αναγνωρίζει ένα όνομα Προσπατίου, διορθώνοντας τον B. Merrit (Hesperia 32, 1963, σχόλια σελ. 35-36) σε μια στήλη (αρ. 32, σελ. 34, στ. 102 του 161/0 π.Χ.) προσφοράς στον Διόνυσο Μελπόμενο.
 40. David M. Lewis, Dedications of Phialai at Athens, Hesperia 37 (1968), σελ. 375, αρ. 51, στ. 43-44 (331 π.Χ.).

41. α) IG II² 1935, β) IG II² 1452, γ) S.E.G. 1:1 (1957), σελ. 5, αρ. 12, στ. 19 (προ του 480 π.Χ.).
42. Wallace E. McLeod. An Ephebic Dedication from Rhamnus. *Hesperia* 28. 1959, σελ. 120, στ. 9 (334/3-307/6 π.Χ.).
43. IG II² 1960, στ. 20, 22. *Hesperia* IV, σελ. 71, Νο 37, στ. 118, 120 και *Hesperia* XV, σελ. 201, Νο 41, στ. 181, 183.
44. Oscar Reinmuth, IG II² 1006 AND 1301, *Hesperia* 41 (1972), σελ. 188, στ. 144 (122/1 π.Χ.).
45. IG II² 1008, II, στ. 100 (119/8 π.Χ.). Η επιγραφή συμπληρώνεται από τον Benjamin Merrit, στο άρθρο του *Greek Inscriptions*, *Hesperia* 33 (1964), σελ. 213, αρ. 58, II, στ. 91.
46. IG II² 1011, II, στ. 112 (106/5 π.Χ.).
47. IG II² 2103, στ. 110 (172/3 μ.Χ.).
48. IG II² 2128, στ. 39 (190-200 μ.Χ.).
49. Μαρκέλου Μιτσού, Από τους καταλόγους Αθηναίων Εφήβων κλπ., Α.Ε. 1972, σελ. 65, αρ. 7 (τέλη 3ου μ.Χ. αιώνα).
50. α) IG II² 1847, β) IG II² 1929 στ. 31.
51. Margaret Crosby, *The Leases of the Lavreion Mines*, *Hesperia* 19, 1950, σελ. 242, αρ. 15, στ. 47. Της ίδιας, *Fragments of the Mining Leases from the Athenian Agora*, *Hesperia* 26 (1957), σελ. 3. Αρ. 52, στ. 15, 28, 29 (342/1 π.Χ.).
52. Michael B. Walbank, *Leases of Sacred Properties in Attica, Part II*, *Hesperia* 52, (1983), σελ. 178, στ. 9-10, 14 (338-326 π.Χ.).
53. α) IG II² 2663 (από Πόρτο-Ράφτη), β) Χρίστου Ν. Πέτρου-Ανάγνα, Διαπραγματεύσεις επιγραφών τινών εξ Αττικής, Άπαντα Χρ. Π.-Μ., σελ. 45, αρ. 3, από τη θέση Γκουριμπίμ των Καλυβίων.
54. IG II² 2409, στ. 67 (330 π.Χ.).
55. Kastromenos Panagiotis, *Demen von Attika*, Leipzig 1886, σελ. 98. Ραγκαβή, Λεξικό της Αρχαιολογίας. Γουλιέλμου Πάπε, Λεξικόν Ελληνικής Γλώσσης, Αθήνα, σελ. 1089 (όπου υπάρχει και ετυμολογία).
56. C. Hanriot, *Recherches sur la topographie des Demes de l' Attique*, 1853, σελ. 194-195 (όπου κάνει αναφορά και στις απόψεις των περιηγητών Leake και Finlay και των προηγουμένων από αυτόν ερευνητών) και σελ. 229.
57. Hitzig-Blümner, *Pausanias, I 329*, Leipzig, 1896, αναφέρουν τις απόψεις όλων των προγενεστερών ερευνητών (Leake, Ross, Köhler, Milchhöfer κλπ.).
58. Νικ. Δ. Παπαχατζής, Παισανίου Ελλάδος Περιήγησις, Αττικά, Εκδοτική 1974, πρβ. αντίστοιχα, χάρτης 72-73, I, 31, 1, και σχόλια σελίδων 397 και 398.
59. Ευάγγελος Κακαβογιάννης, Επιλογή Τοπωνυμίων της Λαυρεωτικής, Πρακτικά Α' Επ'κής Συν/σης Ν.Α. Αττικής, Καλύβια 1985, σελ. 78.
60. Margaret Crosby. *The Leases* κλπ., ό.π. και *Fragments of the Mining Leases* κλπ., ό.π. Για τη γεωγραφική και διοικητική σχέση Προσπάλλων με τη Λαυρεωτική βλ. της ίδιας *The Leases* κλπ. ό.π., σελ. 205, σημ. 51.
61. Σε μια επιγραφή που βρέθηκε στην Καμάριζα Λαυρίου, στου Γεωργίου Καρέμη, από ασβεστολιχική πέτρα υπάρχει η λέξη ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΑΚΟΝ (ΜΕΤΑΛΛΟΝ;) που πιθανόν να αναφέρεται σε ποσότητα μετάλλου των Προσπαλλίων βλ. IG II² 2635, και Milchhöfer. *Antikenbericht. Athen. Mitt.* XII, 1887; 300, στ. 283.
62. Για τη θέση δυτικά των Καλυβίων γύρω από τους Πύργους συμφωνούν οι περισσότεροι μελετητές: βλ. Pauly-Wissowa. R.E. Curtius-Kaupert, *Karten von Attika*,

- Berlin 1881, III, σελ. 12. Ulrich Köhler. Potamos. Athen. Mitt. X (1885), σελ. 111. J.G. Frazer. Pausanias ό.π. R. Loeper. Die Trittyen ό.π. A. Milchhöfer. Demenordnung ό.π. Severin Solders. Die Ausserstädtischen ό.π. χάρτης. Χρίστου Πέτρου-Ανάγνα. Διαπραγματεύσεις, ό.π.. John Traill, Political Organisation, ό.π.. C.W.J. Eliot. Coastal Demes of Attika ό.π. Για τις θέσεις Εννέα Πύργοι και Βαλομάνδρα βλ. Μ. Πετροπουλάκου-Ε. Πεντάζος, Αττική-Οικιστικά στοιχεία (στη σειρά Αρχαίες Ελληνικές Πόλεις αρ. 21). σελ. 116, X8-Υ3 θέσεις 26, 27 (στη θέση 27 κακώς τοποθετεί την Βαλομάνδρα στη Β.Α γωνία του νεκροταφείου Καλυβίων. Η Βαλομάνδρα βρίσκεται σε απόσταση περίπου 2,5 χιλιομέτρων ΝΔ των Καλυβίων).
63. Για το τοπωνύμιο Προφάρτα βλ. Ιωάν. Σαρρή, Τα τοπωνύμια της Αττικής, Αθηνά, 40 (1928), σελ. 122, όπου με επιφύλαξη αποδίδει το τοπωνύμιο σε παραφθορά του αρχαίου δήμου Πρόσπαλτα. Όμως το έτυμο του τοπωνυμίου μπορεί να αναζητηθεί και σε αλβανικό σύνθετο από το pro (ενάρθρως pro-i) που δηλώνει χείμαρρο και το επίθετο i forte (παρεφθαρμένο): δυνατός, δηλαδή δυνατός χείμαρρος. Βέβαιο όμως μπορεί να θεωρηθεί ότι αν αναζητήσουμε την επεξήγηση σε αλβανική ετυμολογία, θα πρέπει να τη δούμε σε σχέση με το νερό, μια και η περιοχή φημίζεται για το καλό της νερό (μέχρι πρόσφατα τα Καλύβια υδρεύονταν από το πηγάδι της Προφάρτας) αλλά και την αφθονία του που τους χειμερινούς ειδικά μήνες δημιουργεί χείμαρρους.
64. Χρίστου Πέτρου-Ανάγνα. Διαπραγματεύσεις κλπ., ό.π., σελ. 45.
65. Άλλες επιτύμβιες επιγραφές Προσπαλτίων που έχουν βρεθεί σε διάφορες περιοχές είναι και οι εξής: από τα Corpora των IG II² οι υπ' αριθμ. 7305, 7307, 7309, 7310, 7312, 7313, 7314, 7316, 7317, 7318 και 7319. Ακόμη βλ. SEG 24, 1969, σελ. 99 αρ. 205.
66. IG II² 7306. Αναστασίου Ορλάνδου, Παλαιοχριστιανικοί και Βυζαντινοί Ναοί των Καλυβίων Κουβαρά. Αθηνά ΛΕ (1923), σελ. 182, Ath. Mitt. XII (1887), σελ. 284, αρ. 182.
67. IG II² 7311, Ath. Mitt. XII (1887), σελ. 284, αρ. 183.
68. IG II² 7315.
69. Στην παραπάνω επιγραφή αναφέρεται ο καθηγητής του Πανεπιστημίου του Toronto κ. John Traill, σε εργασία του που πρόκειται να δημοσιεύσει προσεχώς. Το κείμενο της στήλης η οποία εθεωρείτο χαμένη βρίσκεται σε ένα έκτυπο στο αρχείο του Institute for Advanced Studies του Princeton, το οποίο είχε γίνει, σύμφωνα πάντοτε με τη μαρτυρία του κ. Traill, μετά τον πόλεμο του 40 από δύο φοιτητές μετά από εντολή του E. Vanderpool.
70. IG II² 2663 (τέλη 4ου αιώνα)
- [ΟΡ]ΟΣ ΧΩΡΙΟΥ
[ΚΑΙ Ο]ΙΚΙΑΣ
[ΜΕ]ΝΕΣΤΡΑ-
[ΤΗ]ΠΡΟΙΚΟΣ
[ΦΙΛ]ΟΚΡΑΤ
[ΟΥΣ] ΠΡΟΣΠΙΑ
[ΛΤΙΟΥ] ΘΥΓΑ-
[ΤΡΙ] ΑΠΟΤΙΜ
[ΗΜΑ].
71. IG II² 2409, ΚΑΤΑΛΟΓΙ ΓΕΝΕΡΙΣ
ΑΚΑΜΑΝΤΙΔΟΣ
στ. 67 ΠΡΟΣΠΙΑΛΤΙΟΣ
ΚΗΦΙΣΟΦΩΝ

72. John S. Traill. The Bouleutic List κλπ., ό.π. στ. 63 [Φρ]ύνιχος Γνα[θί]ο.
73. Παναγή Καββαδία, Π.Α.Ε. 1900, σελ. 14 και του ίδιου 'Αρχαϊκόν 'Αγαλμα ἐξ 'Αττικῆς, Α.Ε. 1902, σελ. 44-50.
74. Α. Milchhöfer. Antikenbericht aus Attika, Ath. Mitt. XII, (1887), σελ. 281-286, αρ. 175-196, όπου δημοσιεύει αρχαίο υλικό από τα Καλύβια και τον Κουβαρά.
75. Χρίστου Πέτρου-Ανάγνα, Διαπραγματεύσεις κλπ., ό.π., σελ. 35-58. Από την περισχί που μας ενδιαφέρει είναι η επιτύμβια αρ. 2 και από τις ποικίλου περιεχομένου οι αρ. 3 και 4.
76. Α.Δ. 21 (1966) μέρος Β' 1-ΧΡΟΝΙΚΑ, σελ. 106, αρ. 16, Καλύβια.
77. Α.Δ. 30 (1975) μέρος Β', 1 Χρονικά, σελ. 48 (έκθεση Επιμελητού Πέτρου Θέμελη).
78. IG I² 988. Paul Friedländer, Epigrammata (Greek inscriptions in verse) Berkeley and Los Angeles 1948 σελ. 15, αρ. 6. Werner Peek, Griechische Versinschriften Grabepigramme 1955, σελ. 21, αρ. 54. Χ.Ι. Καρούζου, Αριστόδικος, Αθήνα, Εκδόσεις Κρήνη, Επαν/ση 1982 (Α' έκδοση 1961) σελ. 66. Το επίγραμμα είναι: [Ἀριστίον Πάριός]ς μ' ἐποίησε[ν] [Ἀντιφίλου τόδ]ε σεμ' ἀγαθὸ [καὶ σόφρ]ονος ἀνδρός.
79. Τοδ' Αρχίου ἴστι σῆμα κάδελφῆς φίλης
Εὐκοσμίδης δὲ τοῦτ' ἐποίησεν καλὸν
στήλην δ' ἐπ' αὐτῶι θῆκε Φαίδιμο[ς] σοφός.
Βλ. Εμμανουήλ Πεζοπούλου, Αττικά Επιγράμματα, Α.Ε. 1937, σελ. 538, αρ. 1. Paul Friedländer. Epigrammata, ό.π., σελ. 157, αρ. 169. Werner Peek, Griechische Versinschriften, Berlin 1955, σελ. 25, αρ. 74.
80. Αναφορά στο εντειχισμένο αρχαίο υλικό στον Ἅγιο Πέτρο ἔχει γίνει από τον Αναστάσιο Ορλάνδο στη μελέτη του, Παλαιοχριστιανικοί και Βυζαντινοί Ναοὶ των Καλυβίων Κουβαρά, Αθηνά ΛΕ (1923), στις σελίδες 181-183.
81. Ελένη Γκίνη-Τσοφοπούλου, Εκκλησίες από την παλαιοχριστιανική και βυζαντινή περίοδο στην περιφέρεια των Καλυβίων, Πρακτικά Α' Επ'κής Συν/σης ΝΑ Αττικής, σελ. 189-201, όπου και η σχετική βιβλιογραφία για τα παραπάνω ξωκκλήσια. Ακόμη αξιοσημείωτο είναι και η επισήμανση που γίνεται για την ανάγκη μιας γενικότερης και συστηματικής έρευνας στο χώρο.

Summary

PROSPALTA

(An appreciation of certain historical and archaeological facts).

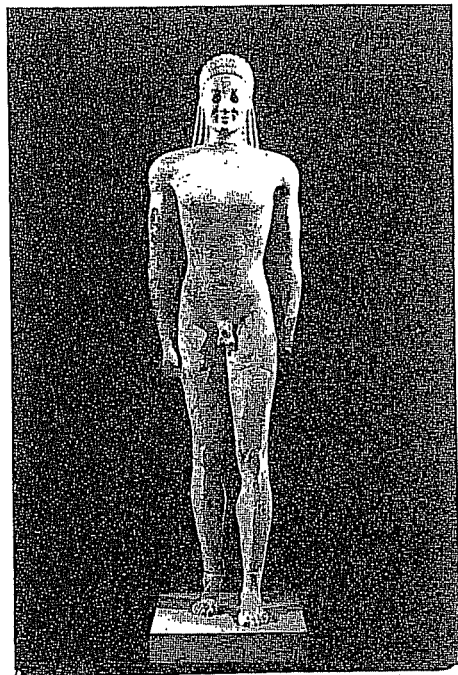
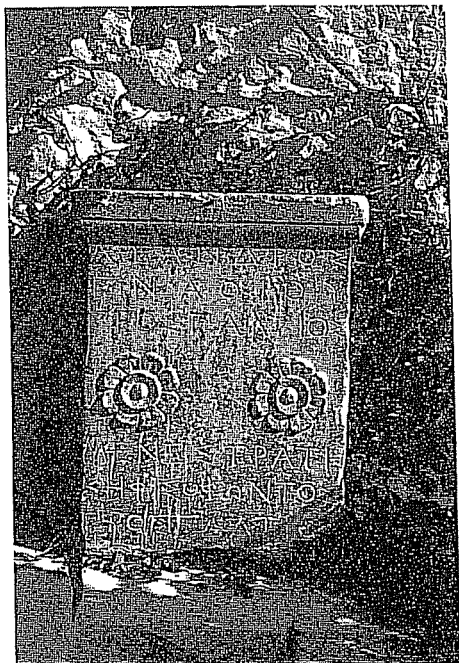
The ancient demos of Akamantis Prospalta (from 224/23 B.C. of Ptolemais), was situated to the West of the modern village Kalyvia, in SE Attica.

Próspalta, according to the historical data and the archaeological remains, prospered mainly during the classical period.

The evidence consists of many ancient inscriptions which proclaim the various public offices held by the inhabitants of the said demos. Notable, amongst the inscriptions is the following, which dates from 4th BC. century. ΑΥΑΝΔΡΟΣ | ΓΝΑΘΙΟΥ | ΠΡΟΣΠΑΛ-
ΤΙΟΣ | ΜΕΝΕΣΤΡΑΤΗ | ΚΗΦΙΣΟΦΩΝΤΟΣ | ΠΡΟΣΠΑΛΤΙΟΥ

Owing to the continuous habitation of the above mentioned site, from classical to byzantine times, together with the existence of two ancient cemeteries and the destruction done by illegal excavators, it is imperative, that, the Greek Archaeological Service, should systematically excavate this ancient site.

PETROS PHILIPPOU-ANGELOU

1. Επιτύμβια στήλη από τα Καλύβια Αττικής
2. Ο Κούρος της Βαλομάνδρας

3α. Ταφικός περίβολος στη Βαλομάνδρα

3β. Ταφικός περίβολος στη Βαλομάνδρα

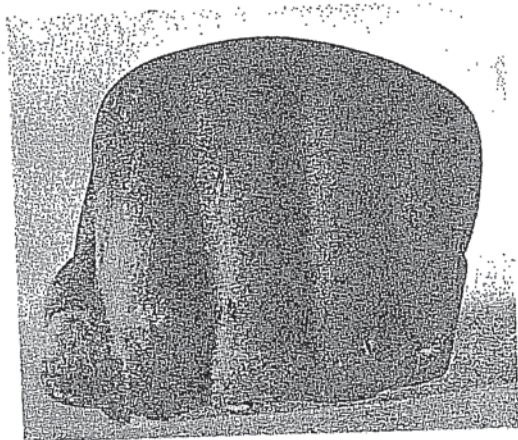
4. Λείψανα πιθανώς ρωμαϊκής αγροικίας στη Βαλομάνδρα

5. Ταφικός περιβόλος στο Πουσιγκιέρι

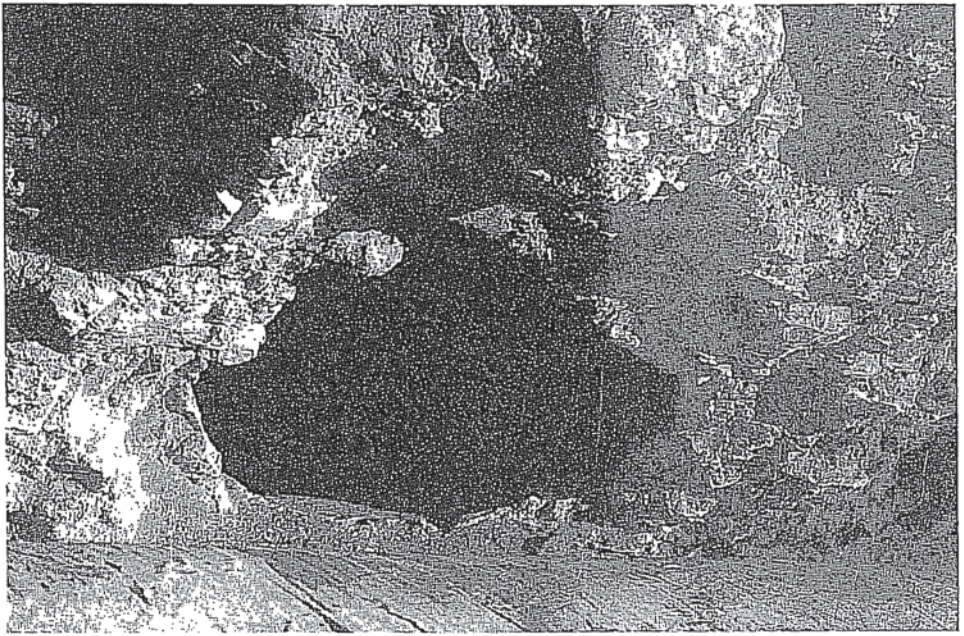
6. Από πρόσφατη (τέλη 1984, αρχές 1985) αρχαιοκαπηλική δράση στην περιοχή Πουσιγκιέρι Καλυβίων

7. Μαρμάρινο χέρι κούρου από τα Καλύβια
8. Μαρμάρινη λήκυθος από τα Καλύβια.

9α. Το βυζαντινό κτίσμα στο Γκουρεμπίμ από Β.
9β. Το βυζαντινό κτίσμα στο Γκουρεμπίμ από Ν.

10. Αποθηκευτικά πιθάρια στην Παναγία την Μεσοσπορίτισσα. Βρέθηκαν τυχαία κατά την πρόσφατη (1985) διάνοιξη χαντακιών από την Εταιρεία Υδάτων.